

Religie: verblinding of verbinding

Links loopt een kans mis wanneer ze niet ziet dat de kern van de Bijbel atheïstisch is. Niet de God van de Bijbel dient in het zoeklicht van de kritiek te staan, maar de goden die juist vanuit een bijbels perspectief worden bestreden: Mammon (Geld) en Moloch (Geweld). Het is hoog tijd voor een nieuwe coalitie tegen de neoliberale verblinding.

Han Dijk

'Religie' is niet nauwkeurig af te bakenen. Het dringt onverwacht binnen in het dagelijks en maatschappelijk leven. Religie, als institutie gezien, heeft de neiging zich te verbinden met de macht en de systeemlogica waarop de macht is gebaseerd: het kapitalisme, vandaag in neoliberale gestalte. Er zijn meer manieren om

onze (christelijke) lijn en proberen tegelijk open te staan voor anderen. We kijken vanuit de kwetsbare onderkant van de samenleving en vanuit een op verbinding gerichte houding, voorbij het uitsluitende schema van 'ware gelovigen' versus 'ongelovigen'.

Religie en opium

Zo kijkend komt ook de Opiumtekst van Karl Marx in beeld. Ik heb hem opnieuw en met de ogen van vandaag gelezen. Marx heeft aandacht voor mensen die er maatschappelijk niet best voor staan en die zuchten onder hun juk. Zij zuchten in religieuze termen. In de negentiende eeuw was het nog begrijpelijk dat in traditioneel-religieuze termen te doen. Marx zag dat godsdienst mensen hielp weg te dromen uit het aardse tranendal.

breder begrip ideologie. Ik bedoel hiermee een set van vormen en gedachten over het wel en wee van de wereld waarin mensen leven zonder dat ze tot een begrip komen van hoe het wêrkelijk in elkaar zit. Gedachten dus die verblinden, zoals opium kan verdoven, zodat je de werkelijkheid niet meer ziet of een verwrongen beeld ervan krijgt.

Verblinding en verbinding

Het begrip 'religie' is afkomstig van een Latijns werkwoord dat verbinden en binden betekent. En juist verbinding komt tot stand vanuit het kerk & buurt project vanwege de contacten met buurtbewoners in kwetsbare omstandigheden onder wie migranten. Daarvan zijn velen moslim. We willen verbinding zoeken in plaats van zoeken naar wat mensen uit elkaar houdt of drijft. We willen geen opening laten voor de verdeel- en heerspolitiek die van boven graag wordt toegepast. Misschien kun je alle mensen die een verbindende houding innemen op een bepaalde manier religieus noemen. Niet om niet-gelovige en atheïstische mensen langs een omweg toch religieus te willen verklaren. Nee, mensen maken als 'verbinders' niet plotseling deel uit van een geïnstitutionaliseerde religie. Het gaat mij om een manier van duiden van wat gebeurt: het realiseren van verbinding of bondgenootschap. Ook dit is een mogelijke uitleg van het begrip 'religie'.

Spiritualiteit

Een andere benadering is afkomstig van de Britse godsdienstwetenschappers Jeremy Carrette en Richard King. Zij spreken van de stille uitverkoop van religie en het in omloop brengen van het 'merk' spiritualiteit door het kapitalisme. Niet alleen publieke sectoren als gezondheidszorg, openbaar vervoer, energie en onderwijs worden geprivatiseerd. De religie blijft ook niet onaangetast. De hele culturele

De ontmaskering van het neoliberalisme

ruimte wordt bezet door product-denken, zo menen Carrette en King. Die gerichtheid ondersteunt consumptisme ('als je dit koopt, word je pas echt gelukkig') en ondernemingsgeest ('als je bij dit bedrijf gaat werken, worden pas echt je levenswensen vervuld'). Het is de oplossing van individuele wensen en verlangens. Maar het begrip 'religie' is impopulair en daarom heet het nu 'spiritualiteit'. Religie is immers een failliet bedrijf: religieuze gebouwen, ideeën en concepten worden opgekocht en omgezet ten dienste van de verdere verbreiding van het marktdenken. En spiritualiteit is een product op de markt geworden. Maar de sociale en op sociale gerechtigheid gerichte dimensie van juist traditionele religies is tegelijk springlevend. Deze dimensie blijft buiten schot, menen Carrette en King. Zij levert een nieuwe basis voor verzet tegen de neoliberale operatie die gaande is. Religies zijn gericht op het sociale en kunnen door de bedrieglijke oppervlakte van het neoliberalisme heen breken. Vanuit mijn optiek is hier overigens sprake van een principiële atheïstische inslag: een gerichtheid tegen de goden Mammon, Kapitaal, Geld, Markt en Winst als oplossers van de problemen die deze goden nu juist vergroten. Denk aan de financieel-economische crisis en haar wereldwijde gevolgen. Dit houdt niet alleen een andere kijk op religie in, maar ook op atheïsme, juist als invulling van de kern van het christendom. De neoliberale ideologie wordt hier in feite ontmaskerd als een religie ten dienste van het pure kapitalisme.

Accra-verklaring

In 2004 verscheen vanuit de *World Alliance of Reformed Churches* de 'Accra-verklaring' met een prikkelende stellingname die nauw verwant is aan het denken van Carrette en King. We lezen daar: 'Wij verwerpen de

huidige economische wereldorde die ons door het wereldwijde neoliberale kapitalisme wordt opgelegd. Deze orde tart de armen, de kwetsbaren en de hele schepping door ze uit te sluiten van de volheid van leven'. En: 'de neoliberale ideologie claimt zeggenschap over het hele leven en eist totale overgave'. Gesproken wordt van een wereldorde waarin drie begrippen centraal staan: neoliberalisme, globalisering en Empire. Deze orde probeert zich wereldwijd te voltrekken. Het gaat om een complex systeem van (supra-)nationale, bedrijfsmatige en informatietechnologische machten. Neoliberalisme kenmerkt zich door het terugtreden van de regelgevende overheid (deregulering), voortgaande privatisering van allerlei openbare diensten en het ondergeschikt maken van overheidsbescherming van armen en zwakken aan de grillige processen van economische groei en opeenstapeling van geld en kapitaal.

Protestantse Kerk

Ook de Protestantse Kerk in Nederland heeft de Accra-verklaring onderschreven. De discussie is echter vastgelopen in een moeras van onwil of interne onmacht om als kerk deze analyses actief uit te werken. Men zou daarmee heel wat fundamentele kritiek uitspreken op het heersende denken en handelen ook in Nederland. Dat wil niet zeggen dat in de

kerken geen personen en stromingen zijn die de Accra-verklaring wel als oriëntatiepunt nemen. Religieuze instituties en instellingen lijken eerder mee te helpen om zand in de ogen van gewone mensen te strooien, dan in de raderen van het

Kerkgebouw in Boston, Verenigde Staten. Foto: Pixabay.

'Religieuze instituties lijken eerder mee te helpen om zand in de ogen van gewone mensen te strooien, dan in de raderen van het systeem'

'religie' te beschouwen. Wat gebeurt er als we bewust naar religie kijken vanuit het perspectief van de onderkant van de samenleving?

Lastig begrip

Als wijkpredikant en coördinator neem ik deel aan het oecumenische kerk & buurt werkproject 'Stimulans' in de Amsterdamse wijk Geuzenveld-Slotermeer. We komen veel mensen tegen onder wie migranten die geloven, een religie aanhangen of zich juist tegen religie afzetten of atheïstisch zijn. We ontdekken dat 'religie' een heel lastig en beslist geen eenduidig begrip is. Wij kiezen in ons werk voor de benadering van 'religie' die staat voor individuen overstijgende sociale gerechtigheid. Wij houden ons bij

Maar ook dat het hen niet echt verder hielp. Religie hield hen weg van een analyse van hun toestand. Verzet tegen die toestand kon langs deze weg niet op gang komen. Vandaag kun je ook kijken op welke manier mensen aan de onderkant zuchten, zeker als ze Henk en Ingrid heten. Je kunt het als 'religie' zien als zij zich vastklampen aan opvattingen à la Wilders over buitenlanders en moslims als het wêrkelijke probleem en Wilders als een soort 'verlosser' zien. Los hiervan zijn er velen die geen heil meer zien in welke politieke partij dan ook. Minder uitgesproken en veel breder verbreed is een ander geloof: er moet nu eenmaal bezuinigd worden en er zijn geen echte beleidsalternatieven. Religie verstaan we dan binnen het

'Spiritualiteit is een product op de markt geworden'

systeem. Dat gebeurt wanneer ze niet open staan voor het zien van de dingen om ons heen als deel van een systeem: het neoliberalisme. Linkse en atheïstisch ingestelde mensen en bewegingen lopen echter een kans mis, wanneer ze niet zien dat de kern van de Bijbel atheïstisch is. Niet de God van de Bijbel dient in het zoeklicht van de kritiek te staan, maar de goden die juist vanuit een bijbels perspectief worden bestreden: Mammon (Geld) en Moloch (Geweld). Een verbinding tussen linkse politiek en gelovige mensen die deze analyse maken, kan helpen religieuze verblinding te doorbreken, inclusief de actuele verblinding die neoliberalisme heet.

Han Dijk is wijkpredikant in Amsterdam.